

Asia: VN/1646/2020

Lausuntopyyntö sosiaaliturvakomitean välimietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

1. Sosiaaliturvalainsäädännön yhtenäistäminen (välimietinnön ehdotukset 1 ja 2)1.1 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset hakuajat ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä etuuksissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia etuuksien hakuajojen yhtenäistämällä voisi olla?

-

1.2 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset tulo- ja palkkakäsitteet ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä tilanteissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia tulo- ja palkkakäsitteiden yhtenäistämällä voisi olla?

-

2. Toimeenpanon monimutkaisuus ja digitalisaation mahdollisuudet (välimietinnön ehdotukset 3 ja 4)2.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 3 valmistelussa?

Ehdotuksessa kuvatun kokonaisuuden kehittäminen on tärkeää, jotta voidaan parantaa viranomaisten yhteistyötä ja tiedonkulkua. Tärkeää on, että asiakkaan asiointia helpotetaan ja hän ei joudu kuljettamaan omia tietojaan useaan kertaan ja eri viranomaiselta toiselle, vaan päätöksiä tehtäessä kaikki saatavissa oleva tieto olisi jo valmiiksi hyödynnettävissä. Esimerkiksi etuusehdotuksen (ks. vastaus kohtaan 12.2 B) edistäminen vaatii laajaa tietopohjaa. Samalla on huolehdittava tietoturvasta ja siitä, että ihmisillä pitää olla selkeä mahdollisuus seurata ja hallinnoida omia tietojaan ja niiden luovutusta.

2.2 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 4 valmistelussa?

Digitalisaation edistäminen on kannatettavaa, ja hallinnollisen työn tehostumisen kautta digitalisaatio voi hyödyttää kaikkia. Samalla on huomioitava asiakkaina ne henkilöt, joilla ei ole osaamista, välineitä tai muuten mahdollisuuksia sähköisten välineiden käyttämiseen. Heille on tarjottava samat palvelut ja etuudet muilla tavoin.

Koronapandemian aikaiset asiointien rajoitukset osoittivat, että esimerkiksi maahanmuuttotautaisista ihmisistä ne, joilla ei ollut riittävästi suomen tai ruotsin kielen taitoa, saattoivat pandemiaeristyksen aikana jäädä vaille tukea tai palvelua, koska kohtaavaa palvelua

tiedon saamiseksi ja hakemusten laatimiseksi ei ollut saatavilla. Tähän vaikutti se, että osalla viranomaisten tukea täydentävät sosiaaliset verkostot uudessa kotimaassa olivat suppeat tai olemattomat.

3. Työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyvät etuudet (välimietinnön ehdotukset 5, 6 ja 7)3.1 Onko eri etuuksia ja eläkkeitä koskevien lakien työkyvyttömyyden käsitteissä epätarkoituksenmukaisia eroja ja jos kyllä, niin millaisia?

-

3.2 Mitä muutoksia lainsäädäntöön (erityisesti etuus- ja palvelulainsäädäntö) tulisi tehdä, jotta lainsäädäntö tukisi työ- ja toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista sekä olemassa olevan työkyvyn hyödyntämistä?

-

3.3 Komitea ehdottaa arvioitavaksi mahdollisuuksia liittää työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviin etuuksiin kannustimia ja veloitteita osallistua palvelutarpeen arviointiin ja yhdessä asiakkaan kanssa sovittaviin palveluihin. Ehdotuksen mukaan palvelujen saatavuus ja saavutettavuus tulee huomioida. Mitä palveluja ehdotetun arvioinnin tulisi koskea?

-

4. Työttömyysturva, työllisyyden edistäminen ja osittainen työllistyminen (välimietinnön ehdotukset 8 ja 9)4.1 Komitea ehdottaa, että työmarkkinatuen toimivuutta ja uudistamistarpeita selvitetään tilanteissa, joissa työmarkkinoille pääsy tai niille palaaminen on vaikeutunut. Mitä tilanteita ehdotetun selvityksen tulisi koskea?

Lapsiperheiden vanhempien kohdalla työllistymiseen vaikuttaa työn ja perheen yhteensovittamisen haasteet. Erityisesti yhden vanhemman perheiden vanhemmilla on haasteita työssäkäynnissään. Palvelut tulisi toteuttaa niin, että ne vastaavat myös yhden vanhemman perheiden ja epätyypillistä työaikaan tekevien vanhempien ja heidän perheidensä tarpeisiin.

Varhaiskasvatusta pitää olla tarjolla vanhempien työssäoloajan edellyttämä aika ja vuorohoitoon olla aito mahdollisuus kaikilla sitä tarvitsevilla perheillä. Pienille koululaisille tulee järjestää riittävästi aamu- ja iltapäivätoimintaa ja peruskoulua käyville erityislapsille näiden tarpeen mukaista toimintaa avustajan/avustajapalvelun tarve huomioiden. Lapsiperheiden kotipalvelua tulee olla aidosti saatavilla.

Myös lasten vuoroasumista tukevat ratkaisut voivat nostaa yhden vanhemman perheiden vanhempien työllisyyttä, koska ne auttavat tasaamaan arjen hoivavastuuta vanhempien kesken.

Myös etuuksissa tulisi huomioida se, että on erilaisia perhetilanteita, joissa ei pystytä kokoaikaiseen työhön, mutta joissa osa-aikatyö voisi onnistua, esimerkiksi lasten omaishoitajat, joiden on hyvin vaikea työllistyä elämäntilanteessaan. Riippumatta vanhemman omasta työkyvystä, voi perheen ja työn yhdistäminen tietyissä tilanteissa edellyttää osa-aikaista työskentelyä. Osa-aikatyö myös auttaa pääsemään eteenpäin ja saamaan tulevaisuudessa täysiaikaisemman työsuhteen.

5. Opiskelu ja osaamisen kehittäminen (välimietinnön ehdotukset 10, 11 ja 12)5.1 Komitea ehdottaa, että etuusjärjestelmän tulee tukea ihmisten jatkuvaa oppimista ja edistää osallistumisen tasa-arvoa. Miten etuusjärjestelmää tulisi uudistaa, jotta se parantaisi osallistumisen tasa-arvoa ja tukisi jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmän uudistamista?

5.2 Komitea katsoo, että koulutukseen hakeutumisen tulee olla ensisijaista vailla ammatillista tutkintoa oleville nuorille. Miten nuorten sosiaaliturvaa tulisi uudistaa, jotta etuus- ja palvelujärjestelmien monimutkaisuus ja niiden sisälle asetetut kannustimet eivät aiheuttaisi koulutuksen tai muiden palvelujen ulkopuolelle jäämistä tai jättäytymistä?

Nuorten keskuudessa erityisesti koronakriisin jälkeen lisääntyneeseen pahoinvointiin on vastattava niin sosiaali- ja terveystalouden, koulutusjärjestelmän kuin sosiaaliturvan keinoin. Suomen tulee myös valmistautua siihen, että aikuistuvat ikäluokat alkavat vaiheittain pienentyä, kun 2010-luvun alentuneen syntyvyyden vuosien ikäluokat siirtyvät asteittain työelämään 2030-luvulla.

Sosiaaliturvauudistuksessa on kiinnitettävä huomiota nuorten ja nuorten aikuisten tulevaisuuden uskon rakentamiseen ja sosiaaliturvan tuettava tätä. Lasten, nuorten ja nuorten aikuisten terveyttä ja hyvinvointia ja luottamusta yhteiskunnan turvaverkkoihin on suunnitelmallisesti parannettava niin, että kaikki lapset ja nuoret voivat kasvaa turvallisesti ja pysyä mukana yhteiskunnassa.

- Sosiaaliturvan alueella nuoret hyötyisivät mm. byrokraatialoukkujen purkamisesta ja pitemmällä aikavälillä yhden perusturvaetuuden mallin käyttöönotosta. Nuorten elämäntilanteille tyypillistä ovat erilaiset siirtymät, kuten itsenäiseen asumiseen siirtyminen, ammattiin johtavien opintojen suorittaminen ja siirtyminen työelämään työntekijäksi/yrittäjäksi sekä perheen perustaminen ja vanhempainvapaat

- Alaikäisten ja alle 25-vuotiaiden nuorten aikuisten mahdollisuuksia säästää ja varautua tulevaisuuteen on parannettava poistamalla/vähentämällä nuoren tulojen vaikutusta vanhempansa/vanhempiensa kotitalouden asumistuessa ja toimeentulotuessa. Näin nuorille näkyvä työssäkäynnin myönteinen vaikutus toimeentuloon ja oman elämän hallintaan.

- Sosiaaliturvan ja palvelujen välille tulee muodostaa yhteys niin, että voidaan turvata nuorten tuen tarpeisiin vastaaminen nuoren omaa näkemystä ja tarpeita kuullen.

5.3 Komitea ehdottaa selvitettäväksi edellytyksiä käynnistää opintotukijärjestelmän kokonaisuudistus. Millainen opintotukijärjestelmän uudistus tukisi opiskeluajan toimeentuloa, sujuvaa opiskelua, tavoiteajassa valmistumista ja opiskelijan hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta mielekästä opintopolkua?

Mitään väestöryhmää ei pidä tarkastella ainoastaan opintojen tai työn suorittamisen näkökulmasta, vaan on huomioitava elämän kokonaisuus ja sellaiset keskeiset elämänalueet, kuten terveyden ja hyvinvoinnin ylläpitäminen sekä läheiset ihmissuhteet, perhe-elämä ja läheisistä huolehtiminen. Tämän vuoksi opiskeluakaan ei tule tarkastella arkielämästä ja sen haasteista erillisenä tehosuorituksena, vaan opintojen ja opintotuen ja muun sosiaaliturvan tulee joustaa opintoja suorittavan perusteltujen tarpeiden mukaan. Opiskelijoiden tukijärjestelmän kokonaistarkastelu on kannatettavaa siten, että selvitystä ei toteuteta pelkästään opintotukea koskevana, vaan siinä arvioidaan opiskelijoiden etuuksien kokonaisuutta laajemmin ja mielletään, että opinnot niveltyvät osaksi ihmisen muuta elämää.

- Jokaiselle, myös opiskelijalle, tulotasosta riippumatta kuuluu yhtäläinen mahdollisuus perheellistymiseen ja toiveittensa mukaiseen perhekokoon. Taloudelliselta kannalta lapsitoiveita voidaan tukea esimerkiksi vanhempainetuksia ja vanhemmuutta tukevia palveluja kehittämällä. Vanhempainvapaalta ja kotihoidontuella työelämään siirtymiseen tarvitaan positiivisia kannusteita ja joustoja.
- Opiskelevalle perheelliselle tuet ovat pieniä ja esimerkiksi ammattikorkeakoulujen opiskelijoista noin neljännes on perheellisiä.
- Nuorille on mahdollistettava joustava opintojen ja työn yhdistäminen ja opintojen ja perheen yhdistäminen.
- Opintotukeen ei liity juuri minkäänlaista opiskelukyvyn heikkenemiseen liittyvää joustoa. Etuusjärjestelmä ei tunnista opiskelukyvyyttömyyden käsitettä. Työkyvyttömyyden määritelmässä olisi tarpeen arvioida myös opiskelukyvyn määritelmää ja kehittää palvelu- ja etuusjärjestelmää niin, että ne pystyvät vastaamaan paremmin myös opiskelukyvyn heikkenemiseen. Tavoitteena tulee olla tukea opiskelijan toipumista ja kuntoutumista opintojen loppuun suorittamista keskeyttämisen sijaan.

6. Lasten ja perheiden sosiaaliturva (välimietinnön ehdotukset 13, 14 ja 15) 6.1 Komitea ehdottaa työryhmän perustamista lapsilisän uudistamiseksi. Mitä lapsilisäjärjestelmän eri uudistusvaihtoehtojen valmistelussa ja arvioinnissa tulisi ottaa huomioon?

Suuri osa suomalaista lapsista ja perheistä voi hyvin. Toisaalta terveys- ja hyvinvointieroja ei ole saatu poistetuksi ja tämän eriarvoisuuden poistamiseksi on toimittava. Suomessa on pohjoismaista alin syntyvyys ja Suomi kuuluu maailman 15 alhaisimman syntyvyyden maan joukkoon. Väestöliitto painottaa, että yhteiskuntaamme tulisi alkavalla hallituskaudella edelleen kehittää parlamentaarisesti valmistellun kansallisen lapsistrategian mukaisesti kohti 'Kaikkien lasten Suomea'. Suomesta tulisi rakentaa maailman perheystävällisin ja lapsiystävällisin maa. Ehdotammekin jatkotoimia perhekustannusten tasauksen, perusturvan ja palvelujen parantamiseksi.

Väestöliitto pitää yhteiskunnan perhemyönteisyyden yhtenä pilarina sitä, että jatkossa pysyväisluonteisesti vahvistetaan lapsilisäjärjestelmää eli perhekustannusten tasausta osana perheiden toimeentulon turvaamista ja oikeudenmukaista yhteiskuntaa. Muutokset tulee tehdä lisäämällä voimavaroja universaaliin lapsilisäjärjestelmään eli perhekustannusten tasaukseen. Korotukset voivat olla suurempia taloudellisesti haavoittuvassa asemassa oleville lapsiperheille. Järjestelmän muutoksissa tulee huomioida perheiden monimuotoisuus.

Väestöliitto ei sen sijaan pidä hyväksyttävänä julkisessa keskustelussa aika ajoin esillä ollut ehdotusta lapsilisien uudelleenkohdennuksesta lapsiperheiden kesken eli sitä, että leikattaisiin keski- ja suurituloisten lapsilisiä ja kohdennettaisiin nämä pienituloisimpien perheiden lapsilisän korottamiseen. Väestöliiton linja on, että kaikkien veronmaksajien tulee osallistua perhekustannusten tasauksen ja sen mahdollisten parannusten rahoitukseen riippumatta siitä, onko veronmaksajalla alle 17-vuotiaita lapsia tai ei.

Muistutamme, että mikäli lapsilisä olisi samalla reaalitasolla kuin se oli vuonna 1994 (jolloin lapsiperheiden erillisiin verovähennyksiin käytetyt varat siirrettiin lapsilisänä maksettavaksi), sitä tulisi korottaa ensimmäisen lapsen osalta 50 eurolla ja toisen lapsen osalta 70 eurolla. Jatkossa erilaisia sosiaaliturvan toimenpiteitä arvioitaessa tulisi myös huomioida se, miten eri

yhteiskuntaryhmien etuuksien reaaliarvo on säilynyt vuosikymmenien aikana. Perheiden asemassa ei ole tapahtunut sellaisia muutoksia, jotka perustelisivat perhe-etuuksien jättämistä sivuun tästä kehityksestä. Päinvastoin, ihmisten lapsitoiveiden toteuttamiseen tarvitaan tukemista.

Tuen reaalitason säilyttämiseksi lapsilisä tulee jatkossa sitoa uudelleen indeksiin. Lapsilisien reaaliarvon jälkeenjääneisyyden korjaamisesta tulee laatia vaiheistettu suunnitelma. Lisäksi tulee selvittää myös oppivelvollisuuden pidennyksen myötä korostunutta tarvetta ulottaa lapsilisä 17 vuotta täyttäneisiin. Väestöliitto puoltaa tämän lisäksi komitean ehdottamaan lapsilisän laajempaa uudistamista pitemmällä aikavälillä. Erityisesti perheiden monimuotoisuus tulee järjestelmässä ottaa nykyistä paremmin huomioon. Taloudellisessa riskissä olevat ja haavoittuvat ryhmät tulee huomioida niin, että niiden asema ei heikkene, vaan paranee.

Lapsilisäjärjestelmän ensi korjausten ja pitkän ajan uudistamisen lisäksi lapsistrategian mukaisesti on ryhdyttävä myös laajemmin vähentämään lapsiperheköyhyttä. Siksi sosiaaliturvan uudistuksessa on parannettava lapsiperheiden perusturva.

Painotamme perhe-etuuksien yhteyttä myös lapsitoiveiden toteuttamiseen. Hallituksen tulisi selvittää ja arvioida, millaisilla toimenpiteillä voitaisiin toteuttaa toivotun lapsiluvun politiikkaa eli tukea erilaisissa elämäntilanteissa olevia ihmisiä toteuttamaan omaa lapsitoivettaan. Taloudelliset huolet ja tulevaisuuden näkymien epävarmuus sekä lisääntymisterveyden haasteet voivat lykätä perheen perustamista ja lapsihaaveita. Väestöliiton Perhebarometrikyselyt osoittavat, että perhe-etuuksilla ja palveluilla on merkitystä erityisesti toista lasta ja korkeampia lapsilukuja koskevissa päätöksissä. Vuoden 2022 kyselymme osoittavat, että useampi kuin neljä viidestä 18-34-vuotiaasta toivovat itselleen kahta, kolmea tai sitä useampaa lasta.

Nähtävissä myös on, että yksittäiset kunnat ovat ryhtyneet maksamaan lapsilisän tyyppisiä ”vauvarahoja” tai vastaavia perheille, jotka asuvat kunnassa tietyn ajan. Kunnat osaltaan paikkaavat lapsilisäjärjestelmän reaaliarvon heikentymisestä aiheutuvia ongelmia. Olisi kuitenkin syytä valtion arvioida, onko tällaisen kehityksen jatkumista syytä ruokkia sillä, että perhe-etuuksien reaaliarvo laskee, vai olisiko myös valtiovallan otettava vastuu perheiden toimeentulon turvasta ja perhekustannusten tasaamisesta sekä perhe-etuuksien kehittämisestä.

6.2 Komitea ehdottaa lastenhoidon tukien järjestelmän uudistuksen käynnistämistä. Miten ja mistä lähtökohdista lastenhoidon tukien järjestelmää tulisi uudistaa?

Työn/opiskelujen, perheen ja sosiaaliturvan kokonaisuus tulee rakentaa toimivaksi.

Työn ja perheen yhteensovittaminen oltava mahdollista pikkulapsivaiheessa ja myös myöhemmin; vanhempainetuuksien tasoa tulee korottaa ja niiden käyttöä edelleen joustavoittaa. Vanhempainpäivärahaikauden pidentäminen vastaisi monien vanhempien toivetta hoitaa lasta kotona noin 1,5 vuotiaaksi ja vähentäisi perheiden tarvetta käyttää kotihoidontukea.

Myös muu hoivavastuu esimerkiksi vanhuuden, pitkäaikaissairauden ja vammaisuuden perusteella tunnistettava; väestörakenteen ikääntyessä omaishoidon tarve kasvaa.

Jos pitkään kotihoidontuen varassa olleita vanhempia halutaan saada nopeammin työmarkkinoille, tarvitaan lisää tukea kouluttautumiseen, kotoutumiseen ja työllistymiseen. Varhaiskasvatuspalvelun rinnalla on kehitettävä vanhemmuutta ja lapsiperhearkea tukevia palveluja, esimerkiksi kotipalveluja.

Koska kotihoidon tuki sisaruskorotuksineen on rahamäärinen etuus, jatkovalmistelussa kotihoidon tuen muutoksia tulee arvioida paitsi lapsen hoidon ja kasvatuksen, myös sen toimeentuloa koskevien vaikutusten kannalta.

Varhaiskasvatuksessa on tällä hetkellä työvoimapulaa. Sinne tulisi kohdentaa lisää resursseja, jotta tilanne saataisiin korjattua. Kaikilla lapsilla tulee olla oikeus saada laadukasta varhaiskasvatusta ja vanhempien tulee voida luottaa palveluun. Varhaiskasvatuksen laatu ja luotettavuus on yksi tekijä, joka vaikuttaa vanhempien päätöksiin töihin paluusta tai työpaikan hakuun.

Tällä hetkellä perhevapaakausi loppuu, kun lapsi on noin 9 kuukautta vanha. Siinä vaiheessa moni kokee lapsen olevan vielä liian pieni varhaiskasvatukseen vietäväksi. Moni haluaa hoitaa lasta kotona noin 1,5-vuotiaaksi. Osalla lapsista pidempää kotihoitoa puoltaa se, että lapsi ei yksilöllisen ominaisuuksiensa puolesta vielä pysty toimimaan suuressa ryhmässä. Lapsi voi olla erityisen herkkä kuormittumaan ryhmätilanteissa tai taustalla voi olla keskosuutta, aistiyliherkkyyttä tai muita terveydellisiä syitä.

Moni eroperhe toivoo lapsen vuoroasumisen mahdollisuutta. Usein vuoroasumisen suurin este on sosiaalietuuksien kohdentuminen asuinsoitteen mukaan. Erityisesti asumisen järjestäminen niin, että vuoroasuvalla lapsella olisi mahdollisuus iän- ja tarpeenmukaiseen asumiseen kummankin huoltajan luona on monille erovanhemmille nykytilanteessa haastavaa. Lapsen hoidon järjestämiseksi voi olla erilaiset tarpeet eri kodeissa (esim. toisessa päiväkotia ja toisessa kotihoidontuki). Niinpä lastenhoidon tukien yksilöllinen kohdentaminen vuoroasuvan lapsen kunkin kodin hoidontarpeen ja vuoroasumisjaksojen mukaisesti olisi tärkeää. Vuoroasumisesta ei tule muodostua vain hyvin toimeentulevien perheiden mahdollisuus. Vuoroasumiseen liittyy eri etuuksia ja palveluja, kuten asumistuki, lapsilisät, elatustuki, vammaistuet, toimeentulotuki ja lasten hoidon tuet. Lapsen sosiaaliturvan jakaminen kahdelle huoltajalle tulee mahdollistaa jatkokehittämisessä.

6.3 Vanhemmalla on vastuu lapsensa elatuksesta. Mitä muutoksia sosiaaliturva- tai muuhun lainsäädäntöön tulisi tehdä, jotta se tukisi vanhempien elatuskykyä?

Perheet ja elatus- ja hoivavastuu huomioitava sosiaaliturvassa.

- Lapsilisä tulee oppivelvollisuusikä korotusta vastaavasti ulottaa 17-vuotiaisiin nuoriin. Tuen reaalitason säilyttämiseksi lapsilisä tulee sitoa indeksiin.
- Erilaisia perheitä tulee kohdella sosiaaliturvassa yhdenvertaisesti ja perheiden valinnanvapautta tulee tukea niin, että sosiaaliturvan ehdot eivät ohjaisi perhesuhteita tai asumisratkaisuja koskevia päätöksiä.
- Sosiaaliturvan tulee huomioida myös perhetilanteiden muutokset ja osaltaan turvata lasten ja vanhemman suhteen pysyvyyttä. Ks. esim. vuoroasumista koskevat kohdat.
- Sosiaaliturvan lapsikorotuksia tulee yhtenäistää. Opintotuen huoltajakorotuksen tulee perustua lapsilukuun; nykyisin se maksetaan vain kerran, vaikka lapsia olisi useampi. Tällä on myös yhteys perusturvan tasoon, ks. jäljempänä lapsiperheköyhyydestä.
- Sosiaaliturvan ja palvelujen välille tulee muodostaa yhteys niin, että ne yhdessä vastaavat perheitä ja lapsia kuullen perheiden ja lasten tarpeisiin.
- Sosiaaliturvaa uudistettaessa arvioitava lapsi- ja tasa-arvovaikutukset.

Työn, perheen ja sosiaaliturvan kokonaisuus tulee saada toimivaksi, jotta pienten lasten vanhemmat, mukaan lukien yksinhuoltajat ja esimerkiksi pitkäaikaissairaiden ja vammaisten lasten vanhemmat voivat hakeutua ansiotyöhön.

- Työn ja perheen yhteensovittaminen oltava mahdollista pikkulapsivaiheessa ja myös myöhemmin; vanhempainetuuksien tasoa ja kestoja tulee asteittain korottaa ja niiden käyttöä edelleen joustavoittaa.
- Myös muu hoivavastuu esimerkiksi vanhuuden, pitkäaikaissairauden ja vammaisuuden perusteella tunnistettava; väestörakenteen ikääntyessä sekä lyhytaikaisen omaishoidon että ns. sopimusomaishoidon tarve kasvaa.

Lapsiperheköyhyyteen on puututtava. Köyhyys on erityisen pitkävaikutteista pienten lasten kohdalla.

- Lapsistrategian mukaisesti on ryhdyttävä lapsiperheköyhyyden korjaamiseen sosiaaliturvaa uudistettaessa.
- Lapsiperheköyhyyttä on ehkäistävä kehittämällä sekä kaikille huoltajille kuuluvia etuuksia ja perheiden ja lasten palveluja, että kohdentamalla tukea perheille, joilla on suuri köyhyysriski.
- Perusturvan tasoa tulee nostaa asteittain laskennallisten viitebudjettien tasolle ja etuuksiin tulee liittää lasten kohtuullista toimeentuloa turvaavat lapsikorotukset. Riippuvuutta perusturvasta ja viimesijaisesta turvasta (toimeentulotuesta) tulee vähentää kannustamalla ja tukemalla tuen saajan tarpeita vastaavalla palvelujen ja toimeentuloturvan kokonaisuudella.

Usein vuoroasumisen suurin este on sosiaalietuuksien kohdentuminen asuinolosuhteiden mukaan. Erityisesti asumisen järjestäminen niin, että vuoroasuvalla lapsella olisi mahdollisuus iän- ja tarpeenmukaiseen asumiseen kummankin huoltajan luona on monille erovanhemmille nykytilanteessa haastavaa. Lapsen hoidon järjestämiseksi voi olla erilaiset tarpeet eri kodeissa (esim. toisessa päiväkotit ja toisessa kotihoidontuki). Niinpä lastenhoidon tukien yksilöllinen kohdentaminen vuoroasuvan lapsen kunkin kodin hoidontarpeen ja vuoroasumisjaksojen mukaisesti olisi tärkeää. Vuoroasumisesta ei tule muodostua vain hyvin toimeentulevien perheiden mahdollisuus. Vuoroasumiseen liittyy eri etuuksia ja palveluja, kuten asumistuki, lapsilisät, elatustuki, vammaistuet, toimeentulotuki ja lasten hoidon tuet.

7. Asumismenot ja asumismenojen korvaaminen (välimietinnön ehdotus 16) 7.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 16 edistämiseksi? Mikä asia tai mitkä asiat on tärkeintä selvittää?

Vuoroasuvien lasten tilannetta koskevan lainsäädännön ja toimintatapojen uudistaminen on tärkeää. Se on yksi tilanne, jossa perheiden monimuotoistuminen haastaa nykyistä järjestelmäämme. Vuoroasuminen koskettaa yhä kasvavaa joukkoa lapsia ja vanhempia. Vuoroasumisen yleistymistä/kasvua vanhempien asuessa erillään voidaan pitää myös lapsen edun kannalta tavoiteltavana, jolloin lainsäädännön ja palveluiden tulisi myös taata lapsen edun toteutuminen kahdessa osoitteessa.

Vuoroasumisen lainsäädäntöä ja toimintatapoja mietittäessä tulisikin huomioida myös kasvava määrä lapsia, joiden vanhemmat asuvat tai haluaisivat asua eri maissa, mikäli lapsen vuorottainen asuminen esim. 3-6kk jaksoissa olisi realistisesti ongelmitta ja lapsen edun mukaisesti toteutettavissa.

Lapsen edun mukaisena on pidettävä vuoroasumistilanteissa sopivaa asuntoa molemmissa kodeissa, joten asumisen tuen uudistaminen niin, että se mahdollistuu vuoroasumissopimuksen tekeville huoltajille, on tärkeää. Lapsella on oikeus yksityisyyteen ja monissa selvityksissä tulee ilmi lapselle erittäin tärkeä oman tilan/paikan tarve. Tästä syystä juuri molempien vanhempien mahdollisuus tarjota lapselle riittävästi tilaa, tulisi huomioida.

Vuoroasumisen kehittämisessä tulee lähtökohtina kaikissa osakysymyksissä pitää perheiden monimuotoisuutta ja erilaisia elämäntilanteita sekä lapsistrategian linjauksia esimerkiksi yhdenvertaisuudesta ja haavoittuvien ryhmien huomioimisesta (kuten maahanmuuttajataustaiset, vammaiset, kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset).

8. Toimeentulotuki ja pitkäaikaisen toimeentulotukitarpeen vähentäminen (välimietinnön ehdotukset 17 ja 18)

8.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 17 ja 18 edistämiseksi?

Nuoret ovat yliedustettuna toimeentulotuen saajissa. Vuonna 2020 koko väestöstä 8,4 prosenttia sai perustoimeentulotukea, mutta nuorilla 18–24-vuotiailla vastaava osuus oli 18 prosenttia. Nuorten yliedustusta toimeentulotuen saajajoukossa kuvaa myös esimerkiksi se, että v. 2017 perustoimeentulotuen kokonaismäärästä 29 prosenttia maksettiin kotitalouksille, joiden tuen hakija oli alle 25-vuotias. Selvitettävä syitä ja etsittävä ratkaisuja nuorten toimeentulotukiriippuvuuteen. Taustatekijöinä ovat ainakin putoaminen työmarkkinatueltai tai opintotueltai ja järjestelmän jäykkyys ja byrokraattisuus etuudelta toiseen siirtymisessä. Nuorten pääsyä ensisijaisten etuuksien piiriin tulee vahvistaa tarvittaessa jonkinlaisen etuuksien välille rakennettavan ”siltamallin” avulla.

8.2 Mitkä ovat keskeisimmät toimenpiteet, joilla pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta voidaan vähentää?

Tavoitteena tulee olla ylisukupolvisen köyhyyden kierteen katkaiseminen. Lapsiperheköyhyyttä tulee ehkäistä ja vähentää sekä

1) kehittämällä kaikille huoltajille kuuluvia universaaleja etuuksia ja perheiden ja lasten palveluja
että

2) kohdentamalla tukea perheille, joilla on suuri köyhyysriski (yksinhuoltajat, pienten eli alle 3-vuotiaiden lasten perheet, monilapsiset perheet, haavoittuvassa työmarkkina-asemassa olevien perheet, opiskelijaperheet).

Alaikäisten ja alle 25-vuotiaiden nuorten aikuisten mahdollisuuksia säästää ja varautua tulevaisuuteen on parannettava poistamalla/vähentämällä nuoren tulojen vaikutusta vanhempansa/vanhempiensa kotitalouden asumistuessa ja toimeentulotuessa. Näin nuorille näkyvä työssäkäynnin myönteinen vaikutus toimeentuloon ja oman elämän hallintaan.

9. Etuus- ja palvelupolkujen toimivuus ja palvelujen tarjoaminen (välimietinnön ehdotukset 19, 20, 21, 22, 23, 24 ja 25)

9.1 Miten työ- ja toimintakyvyn tukemista, seuranta- ja arviointia sekä työ- ja toimintakykyä tukevia palveluja tulisi vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollossa?

-

9.2 Mitä tulisi ottaa huomioon valmisteltaessa A) monialaista asiakassuunnitelmaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä? B) työkyky- ja kuntoutuspalvelujen yhtenäistä tietopohjaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä? C) vastuutyöntekijä-mallia eniten tukea tarvitseville?

-

9.3 Mitä muuta tulisi ottaa huomioon alaluvun 5.10 ehdotusten edistämisessä?

-

10. Sosiaaliturvajärjestelmän kannustin- ja byrokratialoukut (välimietinnön ehdotukset 26 ja 27) 10.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 26 ja 27 osalta?

-

11. Asumis- ja työperusteinen sosiaaliturva ja kansainvälinen liikkuvuus (välimietinnön ehdotukset 28, 29 ja 30) 11.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 28, 29 ja 30 edistämisessä?

-

12. Syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistäminen ja yhdistäminen ansioturva huomioiden (komitean esitys seuraavalle hallitukselle)

12.1 Komitea esittää syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistämistä ja yhdistämistä ansioturva huomioiden alaluvussa 6.1. Tarkoituksena on selkeyttää ja yksinkertaistaa vaiheittain etuusjärjestelmää ja sen toimeenpanoa sekä helpottaa siirtymistä etuudelta toiselle. Mitä hyötyjä ja haasteita perusturvaetuuksien yhtenäistämiseen ja yhdistämiseen voi liittyä?

Perusturvaetuuksien yhtenäistäminen on merkittävä askel suomalaisen sosiaaliturvan uudistamisessa.

Sosiaaliturvaa ja perusturvaa tarkastellaan usein suhteessa työn vastaanottamiseen ja kokopäivätyöhön, mutta sosiaaliturva on vuorovaikutuksessa myös muiden keskeisten elämänalueiden kuten opiskelun sekä perhe-elämän ja elatus- ja hoivavastuun kanssa. Sosiaaliturva on yhteiskunnan antamaa vakuutus toimeentulon puutteeseen. Sosiaaliturvan laajoina tavoitteina on tukea ihmisiä työhön pääsyssä ja sen säilyttämisessä mukaan lukien yrittäjänä toimiminen, mahdollistaa oppivelvollisuuden suorittaminen ja sen jälkeiset opinnot sekä kannustaa kunkin oman toimintakyvyn mahdollistamaan muuhun osallisuuteen yhteiskunnassa. Sosiaaliturva rakentaa myös koko yhteiskunnan pitemmän ajan jatkuvuutta siinä, miten se tukee perheellistymistilanteita ja huomioi lasten hoivan ja elatuksen tarpeen sekä myös muiden omaisten tai läheisten hoivan tarpeen.

Uudistuksessa on tärkeä tarkastella turvan tarvetta ja mitoitusta monipuolisesti eri näkökulmista niin, että sosiaaliturva mahdollistaa ja kannustaa jokaisen osallisuutta yhteiskunnassa, vahvistaa sukupuolten tasa-arvoa ja tukee suomalaisen yhteiskunnan monimuotoisuutta ja yhdenvertaisuutta.

Perusturvan jatkovalmistelua ei pidä tehdä vain työkäisten pääosin terveiden aikuisten näkökulmasta, vaan valmistelun keskiöön tulee nostaa myös perheiden, lasten ja nuorten näkökulma sekä vammaisten ja pitkäaikaisesti sairaiden tarpeet. Sosiaaliturvan ja perusturvan uudistamisen tulee rakentua perus- ja ihmisoikeuksien yhdenvertaiselle ja syrjimättömälle toteutukselle.

12.2 Mihin suuntaan perusturvaetuuksien yhtenäistämistä tulisi kehittääA) etuuksien ehtojen osalta?B) toimeenpanon osalta?

-

13. Ehdotusten priorisointi13.1 Välimietinnössä on komitean 31 ehdotusta tuleville hallituksille. Mitä kolmea ehdotusta tulisi edistää ensimmäisenä ja miksi?

-

14. Julkisen talouden kestävyys14.1 Sosiaaliturvauudistuksessa tehtävät ratkaisut voivat joko vahvistaa tai heikentää julkista taloutta pitkällä aikavälillä. Komitea on linjannut, että uudistuksen tulee osaltaan varmistaa julkisen talouden kestävyys työllisyyttä ja väestön työ- ja toimintakykyä vahvistamalla. Tulisiko sosiaaliturvan uudistamisella tavoitella parannusta julkisen talouden kestävyteen pitkällä aikavälillä ja jos kyllä, niin miten?

-

15. Komitean linjaukset toisen kauden työlle15.1 Komitea on linjannut toisen kautensa työstä alaluvussa 6.2. Mikä luetelluista kokonaisuuksista on tärkein ja miksi?

-

15.2 Mihin suuntaan lueteltuja kokonaisuuksia tulisi kehittää?

-

16. Mitä muuta haluat todeta sosiaaliturvauudistuksesta?

Sosiaaliturvan jatkovalmisteluun tulee edelleen ottaa mukaan järjestöt, kuten sosiaali- ja terveysjärjestöt. Myös eri väestöryhmien suora kuulemista tulee jatkaa.

Sosiaaliturvauudistuksessa on huomioitava lapset, nuoret ja perheet - sosiaaliturvan tulee palvella toimeentuloa, osallisuutta, työn tekoa ja perheellistymistä. Suomi elää väestöllisessä murroksessa, missä ikääntyvän väestön osuus kasvaa ja syntyvyys on alhaisella tasolla. Maahanmuutto haastaa julkista valtaa ja yhteiskunnan eri toimijoita toimimaan aktiivisesti kotouttamisen onnistumiseksi. Globaalit muutokset, ilmastonmuutos ja luontokato edellyttävät yhteiskunnilta radikaaleja muutoksia.

Sosiaaliturva on yhteiskunnan jäsenilleen muodostama turvaverkko, jonka tulee tulla avuksi, kun yksilön tai perheen toimeentulo jää väliaikaisesta tai pitempiaikaisesta syystä alle kohtuullisen tai välttämättömän toimeentulon tai ansiosidonnaisen turvan piirissä olevat ansio- tai yrittäjätoiminnan tulot vähentyvät tai keskeytyvät. Yhteiskunnan muutos- ja kriisitilanteissa sosiaaliturva on erityisen tärkeä tulojen korvaaja ja muutostilanteiden tasoittaja.

<https://www.vaestoliitto.fi/tutkimus/perheiden-hyvinvointi/laki-ja-monimuotoiset-perheet/>

<https://tietokayttoon.fi/julkaisut/raportti?pubid=URN:ISBN:978-952-383-274-9>

Yllä oleva selvitys monimuotoisten perhetilanteiden näkökulmasta on hyvä aineisto perheitä ja lapsia koskevaan jatkovalmisteluun.

Koivuranta Eija
Väestöliitto ry